

*Mirosław Patalon**

ORCID: 0000-0003-4914-1106

Słupsk, Polska

Religijne inspiracje do działań wychowawczo-resocjalizacyjnych. Świadczenia uczestników programów terapeutycznych misji Teen Challenge w Polsce

Religious Inspirations for Social Rehabilitation
and Educational Activities. Testimonies of Participants
of the Teen Challenge Training Programs in Poland

Abstract: This article shows the conceptual similarities between the ecclesial and secular understanding of resilience and probation, the evangelical foundations and connections between these concepts and the pedagogical and social rehabilitation activities. This discussion provides the background for the history of the Teen Challenge movement and its contemporary activity in the world and in Poland. Particular attention is paid to the rehabilitation centre in Broczyna near Słupsk, Poland. Following this theoretical framework, excerpts from the testimonies of the centre's therapeutic program participants are presented along with a phenomenographic map of the basic categories repeated in their statements. The specificity of the discussed therapy appears to lie in the belief in God and reliance on him in the process of recovery resulting from the assumptions of negative anthropology (human weakness).

Keywords: social rehabilitation; resilience; probation; Teen Challenge.

* Prof. dr hab. Mirosław Patalon, Instytut Pedagogiki, Akademia Pomorska w Słupsku;
e-mail: patalon@apsl.edu.pl.

Abstrakt: W artykule ukazano koncepcyjne podobieństwa między eklezjalnym i świeckim rozumieniem rezyliencji i probacji, ich ewangeliczne podłoże oraz powiązania tych pojęć z działalnością pedagogiczno-resocjalizacyjną. Na tym tle przedstawiono zarys historii ruchu Teen Challenge wraz z jego współczesną aktywnością na świecie i w Polsce. Szczególną uwagę poświęcono ośrodkowi ruchu w Broczynie koło Słupska. Następnie zaprezentowano fragmenty świadectw uczestników programów terapeutycznych tego ośrodka wraz z fenomenograficzną mapą wynikową podstawowych powtarzających się w wypowiedziach kategorii. Ustalono, że specyfiką omawianej terapii są wynikająca z założeń negatywnej antropologii (ludzka niemoc) wiara w Boga i poleganie na nim w procesie zdrowienia.

Słowa kluczowe: resocjalizacja; rezyliencja; probacja; Teen Challenge.

1. Wprowadzenie

W naukach społecznych od lat eksplorowana jest kategoria resilience (O’Leary, 1998, s. 425–446). Jej fundamentalne znaczenie to regeneracja, zdolność do odzyskiwania sił, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym. Przy całym zróżnicowaniu filozoficznych założeń teorii resilience zasadne jest stwierdzenie, że wszystkie one opierają się na przekonaniu o możliwości zwycięskiego przejścia przez trudności życia oraz fizycznego, psychicznego i duchowego odrodzenia. Taka perspektywa jest kluczowa także w pedagogice, funduje bowiem możliwość zmiany i rozwoju również w niekorzystnych warunkach otoczenia (Bzymek, 2020; Konaszewski, 2020). Jej zastosowanie wydaje się oczywiste szczególnie w pracy socjalnej oraz pedagogice społecznej i resocjalizacyjnej, a także w pracy z podopiecznymi ośrodków probacyjnych (Konaszewski i Kwadrans, 2020, s. 134–159).

Odrodzenie to również fundamentalna kategoria teologii chrześcijańskiej (bez względu na niuanse wyznaniowe), której centrum stanowi postać zmarłychwstałego Jezusa Chrystusa i ufundowana na nim idea nowego narodzenia (J 3,16). Mistrz z Nazaretu przez swoich naśladowców postrzegany jest nie tylko jako nauczyciel, ale również jako źródło duchowej mocy transformującej zniszczone życie. Mamy tu zatem do czynienia z pewnym punktem stycznym pomiędzy duchowością a wychowaniem i probacją, którego egzemplifikacją jest opisany poniżej program terapeutyczny Teen Challenge.

Kategoria resilience odnosi się do zjawiska przetrwania i odrodzenia człowieka pomimo niekorzystnych warunków środowiska, np. w przypadku

osób wychowywanych w dysfunkcyjnych rodzinach. Osoba rezylienna charakteryzuje się swoistą giętkością i twórczością, która umożliwia skuteczne przejście przez traumatyczne doświadczenia życia i niejako odbicie się od dna destrukcji. Jednym z rezultatów badań tego zjawiska było wyróżnienie czynników wzmacniających potencjał rezyliencji (Masten i Powell, 2003; Fergus i Zimmerman, 2005). W niniejszym artykule główny problem badawczy zawarty jest w pytaniu o istotę i jakość relacji pomiędzy świadomością opatrności Boga jako pomocnika człowieka przechodzącego przez trudności życiowe a jego siłą psychiczną. Pytamy o to, w jakim sensie wiara jest istotnym czynnikiem wzmacniającym odporność osób wierzących, oraz o to, jak zawarte w Biblii treści ten potencjał budują i uzasadniają.

Anna Borucka, przywołując badania przeprowadzone przez Emmę Werner, wśród czynników wzmacniających potencjał rezyliencji wymienia wsparcie ze strony członków grupy religijnej, z którą dana osoba jest związana, oraz możliwość tzw. drugiej szansy – nowego startu w życiu (Borucka, 2011, s. 17; zob. Werner, 1994). Konceptyjnie taką szansę daje zawarta w nauczaniu Mistrza z Nazaretu idea nowego narodzenia (J 3,1–21). Również praktycznie stwarzają ją chrześcijańskie wspólnoty religijne, roztaczając nad nowo narodzonymi duchowo osobami opiekę w postaci silnych relacji i osadzenia w dynamice grupy religijnej ze wszystkimi społeczno-ekonomicznymi konsekwencjami stąd wynikającymi, co stanowi ogromne wsparcie w szczególności dla osób poddanych procesom resocjalizacji. Wart podkreślenia w tym kontekście jest również fakt, że wiara w Boga i poczucie przynależności do wspólnoty religijnej są jednym z czynników wzmacniających pozytywną adaptację, które znalazły się na tzw. krótkiej liście czynników chroniących (Masten, 2006, s. 314).

W tradycji judaizmu i chrześcijaństwa żywa jest idea odrodzenia i regeneracji pomimo niesprzyjających warunków otoczenia i trudności życia. Siła przetrwania osoby zawierającej swoje życie Bogu z punktu widzenia duszpasterstwa wynika z biblijnego przeświadczenia o obecności Boga (opatrności) w życiu człowieka, który jest poddawany próbom i przeciwnościom losu. Oczy zwrócone na Boga to sposób na przejście przez największe ciemności życia. Wymowna jest tu ewangeliczna historia uciszenia burzy (Łk 8,22–25), którą kaznodzieje i duszpasterze często aplikują do burz życiowych i zachęcają do skupienia w tym czasie na Bogu, który potrafi wszelkie burze uciszyć. Co więcej, niektóre źródła biblijne sugerują, że problemy są rodzajem narzędzia w rękę Boga, którego zamiarem jest ostateczne wzmocnienie człowieka. Pełne

zaufanie Bogu daje zatem siłę do przetrwania, umacnia bowiem w przekonaniu, że boska opatrzność nigdy nie przestaje obowiązywać. Bóg przedstawiony jest w Biblii jako dobry i miłujący ludzi, nie oznacza to wszakże, że nie poddaje ich próbom. Najbardziej wymownym przykładem jest tu postać Hioba, który nawet w obliczu tragicznych wydarzeń i głębokich życiowych doświadczeń stwierdza: „Nagi wyszedłem z łona matki mojej i nagi stąd odejdę. Pan dał, Pan wziął, niech będzie imię Pańskie błogosławione” (Hi 1,21). Również nauczanie Nowego Testamentu nie pozostawia wątpliwości, że Boża obecność w życiu człowieka jest pewna bez względu na okoliczności (Mt 6,24–34).

Inną postacią znoszącą wszelkie przeciwności losu jest Dawid, który w wielu psalmach opisuje swoje dramatyczne przeżycia i emocjonalne rozterki. W Psalmie 27 wyznaje:

Pan światłością moją i zbawieniem moim – kogóż bać się będę?
Pan ochroną życia mego – kogóż mam się lękać?
Gdy nacierają na mnie złoczyńcy, aby pożreć ciało moje –
są oni moimi wrogami i nieprzyjaciółmi – potkną się i upadną.
Choćby rozbili przeciwko mnie obozy, nie ulęknie się serce moje,
choćby wojna wybuchła przeciw mnie, nawet wtedy będę ufał. [...]
Choćby ojciec i matka mnie opuścili, Pan jednak mnie przygarnie
(Ps 27,1–3;10).

Paweł z Tarsu z kolei włącza do tej argumentacji postać duchowego przeciwnika i przekonuje, że „bój toczymy nie z krwią i z ciałem, lecz z nadziemskimi władzami, ze zwierchnościami, z władcami tego świata ciemności, ze złymi duchami w okręgach niebieskich” (Ef 6,12), po czym zapewnia, że duchowa zbroja boża jest skutecznym orężem w tej walce. Bóg gwarantuje zwycięstwo tym, którzy wierzą. Moc, która jest z Boga, wszystko przewyższa, dlatego choć bywamy powaleni, to jednak niepokonani powstanjemy (2Kor 4,7–9). Ten obraz dopełnia Jakub, argumentując, że efektem prób i trudności życiowych jest doskonałość: „Poczytujcie to sobie za najwyższą radość, bracia moi, gdy rozmaite próby przechodzicie, wiedząc, że doświadczenie wiary waszej sprawia wytrwałość, wytrwałość zaś niech prowadzi do dzieła doskonałego, abyście byli doskonali i nienaganni, niemający żadnych braków” (Jk 1,2–4). Egzemplifikacją takiej boskiej rezyliencji jest sam Jezus Chrystus (Hbr 12,2–3).

2. Wychowawczy wymiar probacji

Zgodnie z tradycją zakonną probacją określa się próbny okres przed złożeniem przez przyszłego zakonnika ślubów. Niekiedy używano tego terminu w odniesieniu do czasu jeszcze przed rozpoczęciem nowicjatu, zazwyczaj jednak nowicjat i probacja są traktowane synonimicznie. Różne zakony przez wieki wypracowały swoje odrębne procedury i specyficzne nazewnictwo, lecz generalnie można stwierdzić, że probacja jest czasem szukania i odnajdywania osobistego powołania. Na przykład jezuici praktykują trzy probacje: pierwsza polega na przebywaniu kandydata wśród zakonników i przyglądaniu się ich życiu. Dopiero później rozpoczyna się formalny nowicjat, czyli tzw. druga probacja, która kończy się pierwszymi ślubami zakonnymi. Po wielu latach służby jezuici odbywają w innej wspólnotcie szczególnego rodzaju rekolekcje, których celem jest odnowa i pogłębienie duchowości oraz nauka rozpoznawania woli Boga. To doświadczenie nazywane jest trzecią probacją, której dopełnieniem jest złożenie pełnych ślubów (Grzebień, 1996, s. 135–136).

W prawie karnym pojęcie probacji odnosi się do poddania sprawcy przestępstwa próbie (Ustawa Kodeks karny wykonawczy, 1997). W tym czasie jego wolność jest kontrolowana przez kuratora, który sprawuje nad nim pieczę. Probanta poddaje się procedurom wychowawczym i resocjalizacyjnym. To swoiste ograniczenie wolności nazywane jest również wolnością kontrolowaną. Funkcję kuratora – obok kuratorów zawodowych i społecznych – mogą sprawować także powołane do tego celu instytucje resocjalizacyjne, które realizują swoją misję w otwartym społeczeństwie bądź też w warunkach półotwartych, tzn. w prowadzonych przez siebie ośrodkach, w których podopieczni przebywają dobrowolnie, przyjmując jednocześnie na siebie pewne ograniczenia (Bałandynowicz, 2006, s. 253–274; 1996, s. 89–101; Mazurek, 2014, s. 13–50; Michalak, 2018, s. 104–105; Mudrecka, 2016, s. 93–105; Michel, 2006, s. 62–69).

Niewątpliwie obie zarysowane wyżej perspektywy mają wspólny fundament – probacja jako okres próby polega na szukaniu nowego osobistego osadzenia w rzeczywistości w oparciu o dany probantowi potencjał zaufania. W przypadku aspirantów do życia zakonnego ten potencjał wynika ze specyficznej teologii zbawienia, której istotą jest łaska i przebaczenie przez Boga ludzkich grzechów, w przypadku zaś podopiecznych postępowania kuratorskiego – orzeczenia sądowe w postaci odstąpienia od wymierzenia kary bądź jej zawieszenia i darowania sprawcy szansy na pojednanie ze społeczeństwem.

Ten swoisty okres próby polega na wypełnianiu szeregu obowiązków, które nadzoruje kurator. Mamy tu zatem do czynienia ze swoistą relacją wychowawczą pomiędzy probantem a kuratorem, a cały proces probacji ma silny aspekt pedagogiczny.

Badający kwestię duchowości i religijności w procesach resocjalizacji osób skazanych Bartłomiej Skowroński (Skowroński i Domżańska, 2017, s. 87–108; Talik i Skowroński, 2018, s. 525–542) stwierdza, że chrześcijaństwo jest znaczącym źródłem paradygmatów współczesnej probacji, przede wszystkim ze względu na fundamentalną w teologii tej religii ideę przebaczenia i ratowania bliźniego (Skowroński, 2018, s. 35). Skowroński zwraca uwagę na fakt, że odpuszczenie win i możliwość naprawy życia grzesznika jest obecna zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie (Syr 27,1–4; Kpł 19,17–18; Rz 12,17–21; Łk 7,36–50; Mk 2,1–12; Łk 23,27–43) oraz w nauczaniu Kościoła katolickiego (np. Jan Paweł II, 1980), i konkluduje, że „odstąpienie od zasądzenia kary bądź jej zawieszenie jest przejawem głębokiej wiary w człowieka, w możliwość dokonania zmian, jego nawrócenia” (Skowroński, 2018, s. 36). O podobnych relacjach możemy mówić również w odniesieniu do pracy socjalnej; w Polsce są one tym bardziej widoczne ze względu na społeczne znaczenie Kościoła, czego wyrazem jest fakt, że ustawa o pomocy społecznej wprost przewiduje współpracę między organami administracji rządowej i samorządowej z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem katolickim, innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi (Ustawa o pomocy społecznej, 2004; Patalon, 2013, s. 14–60).

3. Metodologia i obszar badawczy

Duchowość człowieka to obszar niezwykle delikatny, przede wszystkim ze względu na jej osobisty, wewnętrzny charakter. Łatwo jest tu popełnić nietakt zbytnej ingerencji w intymną sferę ludzkiego jestestwa poprzez zastosowanie niewłaściwych metod i technik badawczych (np. eksperymentu). Wydaje się, że najwłaściwsze jest podejście jakościowe, w szczególności poddające analizie fenomenograficznej i socjolingwistycznej swobodne wypowiedzi osób badanych w nadziei na ujawnienie związku między strukturami symbolicznymi i społecznymi (Strzemieczny, 1984, s. 53). Mogą one być przydatne również w badaniu efektywności działań resocjalizacyjnych. Analizie poddawane są

osobiste sądy i oceny (w nomenklaturze chrześcijańskiej funkcjonuje określenie „świadcstwa”) życia samych uczestników procesu wychowawczego w różnych okresach jego trwania (Opora, 2012, s. 73). Ważnym założeniem przyjętym przez autora niniejszego opracowania jest uznanie antropologicznego charakteru języka religii. Oznacza to, że nawet wypowiedzi o Bogu osób badanych należy rozumieć jako sposób pojmowania i jednocześnie konstruowania rzeczywistości społecznej (hermeneutyczne podejście do religii i jej wytworów, Ricoeur, 1989, s. 178–179). Nie wynika z tego wszakże, że analizę wypowiedzi należy ograniczyć do perspektywy fenomenologicznej. Przyjmujemy tutaj założenie Jacques’a Lacana, że język jest raczej maską, którą należy rozszyfrować, niż intencjonalnym i świadomym wyrazem (myślę tam, gdzie mnie nie ma, więc jestem tam, gdzie nie myślę, Lacan, 1966, s. 517; Patalon, 2012, s. 283–284).

Z ośmiu świadectw (Świadectwa, 2022) uczestników programu terapeutycznej misji Teen Challenge wyłoniono kilka powtarzających się w wypowiedziach fundamentalnych kategorii. Zgodnie z zasadami fenomenografii (badanie treści świadomości) ich liczba jest już wystarczająca do wstępnego rozpoznania problemu i określenia fundamentalnych koncepcji znaczeń nadawanych rozpatrywanemu zjawisku, które w przyszłości pozwolą na postawienie hipotez do dalszych badań ilościowych (Marton, 1986, s. 28–30). Skonstruowana fenomenograficzna mapa wynikowa ma zatem charakter wyjściowy do dalszej szczegółowej dyskusji wyników i należy ją traktować jako ramowy raport z badań.

Poniżej przedstawiono i poddano wstępnej analizie świadectwa uczestników programów resocjalizacyjnych ruchu Teen Challenge. Korzenie tej chrześcijańskiej misji społecznej sięgają połowy XX wieku i są związane z działalnością amerykańskiego protestanckiego misjonarza i działacza społecznego Davida Wilkersona, który w 1957 roku osiedlił się w Nowym Jorku i rozpoczął pracę resocjalizacyjną i ewangelizacyjną w zaniedbanych społecznie częściach Brooklynu. Rok później formalnie zarejestrowano organizację Teen Challenge, która początkowo skupiała się na pracy w środowiskach młodzieżowych gangów. W 1960 roku powstał w Nowym Jorku pierwszy ośrodek stacjonarnej pracy resocjalizacyjnej tej misji. Dzisiaj funkcjonuje 550 tego typu ośrodków na całym świecie, z czego 195 w samych Stanach Zjednoczonych. Osiągają one spore sukcesy na polu pracy z młodymi przestępcami, narkomanami i alkoholikami (Wilkerson, 1987, s. 53–124; Batty i Campbell, 2008, s. 7–55). W Polsce dzia-

łalność organizacji zogniskowana jest wokół głównego ośrodka w Broczynie koło Słupska oraz jego filii w Łękini, przy czym w kraju funkcjonuje cała sieć punktów konsultacyjnych, za pośrednictwem których osoby zainteresowane pomocą trafiają na terapię.

Przyjęcie do ośrodka następuje po kontakcie i wstępnej weryfikacji dokonywanej przez jedną z osób za to odpowiedzialnych, po przedstawieniu szeregu dokumentów (m.in. zaświadczenia o odbyciu kary i wypisu z detoksu) oraz na podstawie skierowania od lekarza. Na terapię przyjmowane są zarówno osoby ubezpieczone, jak i nieubezpieczone. Ośrodek oferuje roczną (w wyjątkowych przypadkach możliwy jest program dwumiesięczny) terapię, która składa się z czterech etapów. Etap wstępny (zazwyczaj dwa tygodnie), po którym uzyskuje się status pacjenta, polega na zapoznaniu się z regulaminem i szczegółami terapii oraz wykazaniu motywacji do jej kontynuacji. Celem następnego etapu jest osiągnięcie samoakceptacji, poznanie własnych słabości i mocnych stron, nabycie podstawowych umiejętności radzenia sobie z emocjami i rozwiązywania konfliktów oraz rozróżniania negatywnych i pozytywnych wpływów. W tym okresie obowiązuje ścisły kontakt z terapeutą. W trakcie kolejnego etapu zwiększa się samodzielność pacjenta, uzyskuje on np. prawo do półgodzinnego spaceru poza ośrodkiem bez opiekuna oraz samodzielnego przebywania w pokoju. Powoli uwaga pacjenta przenoszona jest na innych, odbywają się treningi empatii, następuje odbudowa relacji z najbliższymi oraz twórczy udział w życiu grupy. W ostatnim, najdłuższym etapie (około 6 miesięcy) pacjent może wyjechać na dwudniową (raz na miesiąc) przepustkę, dysponuje własnymi pieniędzmi i kontynuuje naukę kierowania własnym życiem poprzez tworzenie planów osobistego rozwoju na płaszczyźnie duchowej, intelektualnej i społecznej (*Opis terapii i skrócony regulamin ośrodka*, 2022). Generalnym celem terapii jest odnowienie i wzmocnienie pacjenta realizowane na planie ewangelicznej idei nowego narodzenia, której istotą jest poleganie nie na siłach ludzkich, lecz na pomocy i sile pochodzącej od Boga (Batty, 2008, s. 69–94).

4. Fenomenograficzna mapa wynikowa

Większość osób składających świadectwo jako przyczynę swoich problemów – zogniskowanych głównie wokół alkoholizmu, narkomanii i wykroczeń bądź przestępstw – wskazuje na wynikające z dzieciństwa i relacji rodzinnych **braki**

emocjonalne: akceptacji, miłości, pewności siebie etc.: *Od kiedy pamiętam, byłem pełen kompleksów, strachu, wstydu. Postrzegałem siebie jako zamkniętego w sobie, samotnego, nieprzygotowanego do życia idealistę. W 7 klasie zacząłem pić alkohol, przez co m.in. nie zdałem do następnej klasy, przeniosłem się do szkoły wieczorowej (Adam). Strach i lęk wypełniający moje życie zamiast ustępować, zwiększał się z ogromną siłą. Aby go zagłuszyć, brałem coraz więcej, przez co podnosiłem zapotrzebowanie organizmu na narkotyk i tak toczyło się błędne koło ucieczki, smutku, okłamywania siebie i innych, pretensji do całego świata (Adam). Pomimo ciągłej zabawy i tłumy ludzi wokół mnie czegoś mi brakowało, odczuwałam ogromną pustkę. Często zadawałam sobie pytania na temat śmierci. Odpowiedzi szukałam w różnych książkach na ten temat i również w okultyzmie. To jeszcze bardziej pogłębiało mnie w problemie. Miewałam myśli samobójcze, ale lęk przed zrobieniem sobie czegoś powstrzymywał mnie od zrealizowania tych myśli (Ewelina). Nienawidziłam siebie, nienawidziłam ludzi, nienawidziłam życia. Nie widziałam sensu ani celu mojego istnienia. Był tylko ból, złość i strach (Ania). Ja potrzebowałam tylko jednego: miłości. To był początek mojej narkomanii (Piotr).*

Ważnym czynnikiem, rozpoznawanym przez wypowiadających się jako źródło problemów, jest **dysfunkcyjna rodzina**: *W domu były ciągle kłótnie, awantury. Ja zaczęłam topić swoje smutki w alkoholu, popalałam marihuaną, później heroinę (Adam). Tak naprawdę to niczego mi nie brakowało z tego, co materialne, przeważnie było tak, że to, co chciałam mieć, zawsze dostawałam. W wieku 14–15 lat zaczęłam poważnie buntować się przeciwko rodzicom. Uważałam się już za dorosłą i nie chciałam im się podporządkować, jednocześnie wymagając od nich, aby kupowali mi np. ubrania, dawali pieniądze. Nie liczyłam się z uczuciami rodziców, liczyłam się tylko ja i moje potrzeby. Nie kochałam ich (Ewelina). Pierwszy kontakt z narkotykami miałam w wieku 14 lat. Moi rodzice się rozstali, ja zostałam z ojcem; ojciec zaczął coraz częściej zaglądać do kieliszka. Znalazłam grupę znajomych mojego starszego brata (Danka). Od trzeciego miesiąca życia rodzice oddali mnie w wychowanie do niani, ponieważ byli młodzi i chcieli jeszcze coś mieć z życia. Kiedy miałem trzy lata, mój ojciec przez Jugosławię uciekł na zachód, nie uprzedzając o tym matki. Dlatego mogę powiedzieć o sobie, że jestem pół sierotą, a w dodatku wszystkie negatywne uczucia matka przeniosła z ojca na mnie (Piotr).*

Niektórzy jako przyczynę uzależnienia wskazują na **chęć eksperymentowania** i poszukiwanie przygód w życiu: *Byliśmy normalnymi chłopakami.*

*W większości pochodziliśmy z dobrych, a nawet bardzo dobrych domów i na początku traktowaliśmy branie heroiny jako sposób na „mile” i oryginalne spędzenie czasu. Nosiliśmy długie włosy, słuchaliśmy muzyki rockowej i wydawało nam się, że cały świat stoi przed nami otworem. Wkrótce jednak zaczęły się pierwsze problemy (Stanisław). Wychowałem się w przeciętnej polskiej rodzinie. Mój tata pracował w fabryce, a mama była pielęgniarką. Rodzice starali się dać mi to, co najlepsze, jednak już jako dziecko odczuwałem życiową pustkę i bezsens życia. W szkole podstawowej bardzo szybko popadłem w złe towarzystwo (Adam II). Inni jako przyczynę swoich problemów podają **rozczarowanie życiem społecznym** skonfrontowanym z osobistymi ideałami: Mój idealistyczny pogląd co do pozytywnych wartości w człowieku, jego bezinteresowności runął w gruzach, gdy zaczęły powstawać Komitety Obywatelskie (Adam).*

*W wypowiedziach podkreśla się **nieskuteczność podejmowanych wcześniej terapii**: Rok wcześniej leczyłem się w MONARze, skąd wyjechałem po 4,5 miesiącu (Adam). Postanowiłem wyjechać na odtrucie do szpitala, ale po jednym dniu z powodu bardzo silnego głodu narkotycznego uciekłem stamtąd i wtedy zrozumiałem, że jedynie Bóg jest w stanie mi pomóc (Stanisław). Próbowałam wiele razy przestać, zaliczyłam wiele detoksów, parę razy przebywałam na oddziale psychiatrycznym, niestety zawsze po krótkiej przerwie wracałam do ćpania (Danka).*

*Ważnym punktem przełomowym w życiu osób, które skutecznie przeszły przez terapię w ośrodkach Teen Challenge, było **uznanie swojej bezsilności**. To jest czynnik znacząco odróżniający chrześcijańską terapię od terapii zorientowanych humanistycznie (Rogers, 2002, s. 129–131; 170–173), podkreślających znaczenie siły człowieka w procesie zdrowienia: W rzeczywistości jeszcze bardziej zadręczałem się i głębiej brnąłem w koszmar uzależnienia. Nie dając sobie szans na uwolnienie, zaakceptowałem swoje dno (Adam). Niestety po jakimś czasie wróciłam do heroiny, miłość do narkotyku była większa niż do własnego małego dziecka. To było straszne. Aż do momentu, kiedy na naszej drodze, mojej i mojego męża, stanęły osoby z Misji Nowa Nadzieja w Bielawie i powiedziały nam o Jezusie. I znów myśl i poczucie, że to jest nasza jedyna szansa na to, byśmy mogli stać się trzeźwą, kochającą, odpowiedzialną rodziną (Ewelina). Chciałem coś zmienić, ale byłem zbyt słaby. Alkohol doprowadził mnie do stanu depresji i lęków. Wielokrotnie próbowałem zerwać z nałogiem, ale bezskutecznie. Nawet śmierć moich wielu znajomych z powodu wyniszczenia lub przedawkowania nie robiła na mnie wrażenia. Był taki moment, kiedy całkowicie*

straciłem nadzieję i pogodziłem się, że niedługo będę musiał umrzeć. Bardzo szybko zostałem przekonany o swoich grzechach. Wiedziałem, że jestem zły i żyję w grzechu (Adam II). Po piętnastu latach brania narkotyków osiągnąłem dno. Dowiedziałem się, że jestem nosicielem wirusa HIV (Piotr). Przez ten okres zdarzały się chwile dłuższej abstynencji i kruchej nadziei, że sam potrafię sobie poradzić z uzależnieniem. Moje własne wysiłki przynosiły tylko rozczarowanie i wyrzuty sumienia (Paweł).

W ocenie osób składających świadectwo dopiero akceptacja własnej bezsilności stała się punktem wyjścia do szukania pomocy w transcendentnej sile zewnętrznej – **Bogu pojmowanym jako wybaczący i wszechmogący ojciec**, niejako odbudowujący braki wyniesione z dzieciństwa i włączający na nowo do grona rodziny ludzi uratowanych: *Codziennie czytane Słowo Boże trafiało jak strzała w moje serce. Nie wiedziałem, gdzie mam się schować, czułem się jakbym był goły, a wszystkie moje grzechy krzyczały głośno i dawały o sobie znać wszystkim wokoło. Wiedziałem, że to nie przypadek, to Boże działanie. Wyznałem wszystkie brudy swojego życia. Przyjąłem Pana Jezusa do serca, wypełniało mnie pragnienie słuchania, czytania, poznawania Boga i Jego Słowa (Adam). Razem z mężem oddaliśmy swoje życie Chrystusowi i to był wspaniały dzień, wielkie święto i najlepsza podjęta decyzja. Nagle pustka w moim sercu została wypełniona i poczułam przeogromny pokój, łzy same spływały po policzkach. Pomyślałam, że to jest to, czego tak szukałam w swoim życiu. Wszystko zaczęło się zmieniać. Był to ciężki czas, a zarazem bardzo błogosławiony. Bóg mnie uczył, szlifował, karmił, ocierał łzy, pokazywał, co jest dobre, a co złe. Z dnia na dzień stawałam się innym człowiekiem – całkiem nowym stworzeniem. Z pomocą wspaniałych specjalistów, terapeutów, a przede wszystkim z pomocą Bożą stałam się wolnym człowiekiem (Ewelina). Jacyś ludzie podeszli do mnie i opowiedzieli ewangelię o Jezusie. Powiedzieli też, że Jezus może pomóc mi w mojej sytuacji. Te słowa zrobiły na mnie bardzo duże wrażenie. Bardzo często rozmyślałem nad tym, co usłyszałem od nich. Po okresie około 2 lat dowiedziałem się o Chrześcijańskiej Misji Teen Challenge. Jednak, kiedy Bóg dotknął mojego serca, mogłem zobaczyć siebie tak, jak mnie widzi Bóg. Zaraz potem mogłem odkryć, jaki jest Bóg. On pokazał mi również Siebie, Swoje przebaczenie i miłość (Adam II). To On dał mi wiarę w miejsce zwątpienia, nadzieję zamiast rozpacz, odwagę zamiast lęku, spokój umysłu w miejsce zamętu, szacunek dla siebie zamiast pogardy, zaufanie do siebie w miejsce bezradności, szacunek innych ludzi w miejsce litości i potępienia. To Pan Jezus dał mi prawdziwą przyjaźń w miejsce samotności,*

dał mi jasny wzór życia w miejsce bezcelowej egzystencji. To Pan Jezus dał mi swobodę wolnego życia w miejsce niewoli nałogu. Zyskałam dużą Bożą rodzinę, wielu przyjaciół i najcenniejsze – życie wieczne w Jezusie Chrystusie, Synu Bożym! To niesamowite uczucie wiedzieć, że jestem dzieckiem Bożym i mam Wielkiego, prawdziwego Przyjaciela, który jest zawsze przy mnie, który sprawia, że moje życie jest pełne, kolorowe, ma sens i na pewno nie jest nudne (Ania).

U większości podopiecznych ośrodków Teen Challenge pojawiła się **chęć pomocy innym na bazie własnego doświadczenia** i empatii (Węgliński i Kuziora, 2016, s. 89–104). Jest to również swoista kontynuacja własnej terapii: *Obecnie pracuję w Łękini, dokładając swoją cegiełkę do powstania Ośrodka, gdzie ludzie zagubieni, zniewoleni będą mogli otrzymywać Bożą pomoc, odnaleźć sens życia, doznać uwolnienia (Adam). Dzisiaj moje życie ma sens, Bóg spełnia moje pragnienia, jestem wolontariuszem w Misji Nowa Nadzieja, chcę pomagać ludziom uzależnionym i dzięki Bogu mogę zacząć naukę w dziedzinie instruktor terapii uzależnień w Polskim Towarzystwie Zapobiegania Narkomanii w Katowicach (Ewelina). Po ukończeniu Ośrodka podjąłem naukę w nowo otwartej Misyjnej Szkole Biblijnej, a po jej ukończeniu rozpocząłem pracę w Punkcie Konsultacyjnym Misji Teen Challenge, gdzie pracuję do dziś i zajmuję się pracą z osobami uzależnionymi od narkotyków, alkoholu i bezdomnymi. Skończyłem również studia na kierunku resocjalizacja, a później zrobiłem specjalizację z zakresu uzależnień i jestem licencjonowanym terapeutą (Stanisław). Po terapii zostałam w ośrodku jako wychowawca. To już prawie 20 lat (Danka). Po powrocie z ośrodka uczestniczyłem w spotkaniach grupy wsparcia, gdzie umacniałem się i poprzez to zobaczyłem, że Bóg chce, abym zajął się pracą w TEEN CHALLENGE, co też uczyniłem i robię do dzisiaj (Piotr).*

Należy podkreślić, że istotą terapii realizowanej w ośrodkach Teen Challenge jest wynikające z negatywnej antropologii (upadek człowieka i jego grzeszność) poleganie na interwencji siły zewnętrznej – na Bogu. To nie umiejętności terapeuty ani panująca w ośrodku atmosfera bądź też drzemiące w samym pacjencie siły, lecz jedynie boskie działanie jest w stanie przywrócić zdrowie duchowe, emocjonalne i fizyczne. W ocenie humanistycznych interpretacji może to być swoisty zabieg psychologiczny, którego rezultatem jest uwolnienie osoby uzależnionej od odpowiedzialności za ostateczny rezultat terapii, co w niektórych przynajmniej przypadkach skutkuje wewnętrznym wzmocnieniem w przekonaniu, że gwarancją sukcesu jest przewyższająca wszystko siła. Dla osoby wierzącej wszakże zawierzenie Bogu jest w tym przypadku rodzajem

zaufania absolutnego. Wynika ono ze specyficznej teologii zbawienia, według której człowiek jest niezdolnym do osiągnięcia harmonii z Bogiem grzesznikiem. Zewnętrzna interwencja Boga, który wyraża swoją miłość do grzesznika darem najwyższym do wyobrażenia, pozwala wszystkim, którzy w to uwierzą, zacząć życie od nowa. Nie oznacza to wszakże ludzkiej beczynności – starania o lepsze życie są ważne, jednak nie warunkują one ratunku – zbawienie (ratunek) jest już bowiem zapewnione i dane wszystkim, którzy zaufają Bogu (Uglorz, 1995). Podobną strukturę i chrześcijańskie korzenie ma program 12 kroków ruchu Anonimowych Alkoholików oparty na uznaniu własnej niemocy i zawierzeniu Sile wyższej, co stanowi punkt wyjścia w dążeniu do trzeźwości (*12 kroków i 12 tradycji*, 2020).

5. Zakończenie

W opinii wielu badaczy wiara religijna jest istotnym czynnikiem chroniącym psychikę ludzką, nadającym życiu i jego składnikom sens i poczucie koherencji (Argyle, 2004, s. 119). Opisana powyżej probacyjna i wychowawcza działalność misji chrześcijańskiej Teen Challenge z powodzeniem wykorzystywana jest w edukacyjnych programach Akademii Pomorskiej w Słupsku. Prezes fundacji prowadzącej ośrodek w Broczynie jako interesariusz zewnętrzny przez kilka kadencji był członkiem zespołu przygotowującego program kształcenia na kierunku praca socjalna, a studenci mogli odbywać praktyki w ośrodku. Także wykładowcy i studenci pedagogiki resocjalizacyjnej współpracują z ośrodkiem. W ramach tych procedur odbywają się wizyty studyjne, podczas których analizowany jest proces terapeutyczny dla osób uzależnionych, studenci zaś mają okazję do rozmowy w uczestnikami terapii (*Wizyta studyjna studentów AP w Chrześcijańskim Ośrodku dla Osób Uzależnionych „Teen Challenge”*, 2022).

Mamy tu zatem do czynienia – zarówno w odniesieniu do działalności terapeutycznej samego ośrodka Teen Challenge, jak i jego współpracy z Akademią Pomorską w Słupsku – z przykładem przenikania się idei teologicznych i pedagogicznych oraz współdziałania państwa z Kościołem i pozostałymi związkami wyznaniowymi. Zasadne jest zatem stwierdzenie, używając terminologii Borisa Cyrulnika – jednego z najważniejszych badaczy omawianego tu zjawiska, że przedstawiciele instytucji religijnych z powodzeniem mogą

pełnić rolę jawnego bądź ukrytego opiekuna w rezyliencji, który „zaferuje pomoc duszpasterską jako drogę wyjścia z rzeczywistej tragedii oraz wykorzystania praktyki religijnej w walce z poczuciem wstydu i porzucenia, będącym często udziałem osób dotkniętych traumą” (Cyrulnik, 2015, s. 125). W okresie zawirowań społecznych i dynamicznych zmian kulturowych obserwowanych we współczesnym świecie tego typu pozytywne relacje dają nadzieję, że kultura i religia, państwo i instytucje o religijnej proveniencji oraz – w omawianym przypadku – pedagogika i teologia nie tylko nie będą do siebie wrogo nastawione, ale ich wzajemny potencjał zostanie synergicznie wzmocniony we wspólnych i służących społecznemu dobru przedsięwzięciach.

Artykuł ma charakter przyczynkowy i w zamyśle autora powinien inspirować do dalszych badań nad włączeniem treści religijnych do profilaktyki i działań resocjalizacyjnych. Niezwykle interesująca byłaby np. analiza tych treści pod względem konfesyjnym i teologicznym w odniesieniu do ich humanistycznego lub autorytarnego potencjału (Fromm, 1966) oraz namysł nad ich powiązaniem z aktualnym stanem wiedzy antropologicznej. Innym możliwym tropem badawczym jest analiza kognitywistycznego potencjału treści religijnych w obszarze resocjalizacji w świetle teorii Viktora Frankla (2015). Empiryczne badania w tym obszarze w odniesieniu do możliwości chroniących i wzmacniających procesy rezyliencji wymagają wszakże kosztownych longitudinalnych strategii i procedur.

Bibliografia

- Argyle, M. (2004). *Psychologia szczęścia*. Wrocław: Wydawnictwo ASTRUM.
- Bałandynowicz, A. (1996). *Probacja. Wychowanie do wolności*. Grodzisk Mazowiecki: Primum.
- Bałandynowicz, A. (2006). *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza.
- Batty, D. (2008). *Present Day Miracles at Teen Challenge*. Columbus: Global Teen Challenge.
- Batty, D. i Campbell, E. (2008). *Teen Challenge. 50 Years of Miracles*. Grand Rapids: Color House Graphics.
- *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (1995). Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce.

- Borucka, A. (2011). Koncepcja resilience. Podstawowe założenia i nurty badań. W: W. Junik, (red.), *Resilience. Teoria – badania – praktyka* (s. 11–28). Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA.
- Bzymek, A. (2020). *Wymiary resilience w naukach o wychowaniu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Cyrulnik, B. (2015). Opiekunowie i proces rezylencji. *Studia Poradoznawcze*, 4, s. 121–130.
- [Dwanaście] *12 kroków i 12 tradycji* (2020). Warszawa: Fundacja Biuro Służby Krajowej Anonimowych Alkoholików w Polsce.
- Fergus, S. i Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent Resilience: A Framework for Understanding Healthy Development in the Face of Risk. *Annual Review of Public Health*, 26(1), 399–419. Pobrano 5 maja 2022 z: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357>.
- Frankl, V. (2015). *Bóg ukryty*. Warszawa: Czarna Owca.
- Fromm, E. (1966). *Szkice z psychologii religii*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Grzebień, L. (red.) (1996). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Jan Paweł II (1980). Encyklika *Dives in Misericordia*. Poznań: Pallottinum.
- Konaszewski, K. (2020). *Pedagogika wrażliwa na „resilience”*. Studium teoretyczno-empiryczne. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Konaszewski, K. i Kwadrans, Ł. (2020). Sense of Coherence and Resilience for Coping with Stress in the Group of Juveniles Referred to Probation Centers by Family Courts. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 255(1), 134–159.
- Lacan, J. (1966). *Écrits*. Paris: Editions du Seuil.
- Marton, F. (1986). Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. *Journal of Thought*, 21(3), 28–49.
- Masten, A. S. (2006). Regulatory Processes, Risk, and Resilience in Adolescent Development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 310–319. <https://doi.org/10.1196/annals.1308.036>.
- Masten, A. S. i Powell, J. L. (2003). A Resilience Framework for Research Policy and Practice. W: S. S. Luthar (red.), *Resilience and Vulnerability* (s. 1–28). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mazurek, W. (2014). *Kuratela sądowa w kształtowaniu warunków bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Michalak, M. (red.) (2018). *Standardy ochrony praw dziecka*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Michel, M. (2006). Możliwość zastosowania kuratorskiego programu Straight

- Thinking on Probation (STOP) w warunkach polskich. W: B. Zinkiewicz (red.), *Współczesna kuratela sądowa* (s. 62–69). Mysłowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hlonda w Mysłowicach.
- Mudrecka, I. (2016). Kształtowanie poczucia odpowiedzialności u podopiecznych w pracy kuratorów sądowych. W: M. Konopczyński, Ł. Kwadrans i K. Stasiak (red.), *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy* (s. 93–105). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
 - O’Leary, V. E. (1998). Strength in the Face of Adversity: Individual and Social Thriving. *Journal of Social Issues*, 54(2), 426–446. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.751998075>.
 - *Opis terapii i skrócony regulamin ośrodka*. Pobrano 26 stycznia 2022 z: <http://teenchallenge.pl/onas/opis-terapii-i-regulamin/>.
 - Opora, R. (2012). Sposoby pomiaru efektywności resocjalizacyjnej. W: B. Urban i M. Konopczyński (red.), *Profilaktyka i probacja w środowisku lokalnym* (s. 69–76). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
 - Patalon, M. (2012). Religia. W: M. Cackowska i in., *Dyskursywna konstrukcja podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
 - Patalon, M. (2013). *Teologiczne inspiracje w pracy socjalnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - Ricoeur, P. (1989). *Język, tekst, interpretacja*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
 - Rogers, C. (2002). *Sposób bycia*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
 - Skowroński, B. (2018). *Probacja. Teoria i metodyka*. Warszawa: Difin.
 - Skowroński, B. i Domżańska, A. (2017). Duchowość osób odbywających karę pozbawienia wolności. *Resocjalizacja Polska*, 13, 87–108.
 - Strzemieczny, J. (1984). Etnograficzne metody badawcze w pedagogice. *Edukacja*, 1, 51–57.
 - *Świadectwa uczestników programów resocjalizacyjnych ośrodka Teen Challenge*. Pobrano 30 stycznia 2022 z: <https://teenchallenge.pl/category/swiadectwa/>.
 - Talik, E. i Skowroński, B. Ł. (2018). Radzenie sobie ze stresem a jakość życia osób osadzonych w placówkach penitencjarnych. *Psychiatria Polska*, 52(3), 525–542. <https://doi.org/10.12740/PP/77901>.
 - Uglorz, M. (1995). *Od samoświadomości do świadectwa wiary. Wprowadzenie do dogmatyki ewangelickiej*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna.
 - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557).

-
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362).
 - Węgliński, A. i Kuziora, G. (2016). *W poszukiwaniu wychowującej kurateli sądowej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
 - Wilkerson, D. (1987). *Within a Yard of Hell. How to Help Those Without Hope*. Orleans: Paraclete Press.
 - *Wizyta studyjna studentów AP w Chrześcijańskim Ośrodku dla Osób Uzależnionych „Teen Challenge” w Broczynie*. Pobrano 5 lutego 2022 z: <https://ip.apsl.edu.pl/institut-pedagogiki/aktualnosci/wizyta-studyjna-studentow-ap-w-chrzescijanskim-osrodku-dla-osob-uzalezniionych-teen-challenge-w-broczynie>.